

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ Buddhism and Development of leaders

พระมหานรินทร์ สุรปญโญ
Phramaha Narin Surapanyo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chaiyaphum Buddhist College, Thailand
Corresponding Author's Email: narinpempa123@hotmail.com

Received September 5, 2021; Revised October 3, 2021; Accepted November 20, 2021

บทคัดย่อ

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันอยู่เสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ผู้นำใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่

สถาบันศาสนา ถือเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติ และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาดิน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม เรียกว่า พุทธธรรม พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ในด้านศีลธรรม โดยใช้หลักพุทธธรรมในการกระตุ้นหรือพัฒนาผู้นำ ผู้นำองค์กรต่าง ๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะต้องรู้หลักพุทธธรรม และนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาประเทศชาติให้มั่นคงถาวรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การพัฒนา, ผู้นำ

Abstract

In the era of globalized society that is a borderless world, problems about the leader is often occur in the present society. Leaders manage without unity, leaders abuse their power for the benefit of themselves and their peers, and are based on the principles of goodwill, regardless of the survival of most organizations or people.

Religious institutions are considered one of the most important institutions in Thailand along with the National and Monarchy. Especially Buddhism, which is a religion with doctrines and teachings that can be tested and proven according to science. Buddhism is a religion that has principles of development management, both personal development, human development and job development, has the principles of self-government, group governing, national or public society, Which is called “Buddhadhamma” (Buddhist morality).

The monks have always been representatives of the religious institute that exists with Thai society. Monks have a great influence on encouraging or introducing social activities and causing many changes. They play a vital role in guiding the lives of most Thais in a moral way, using Buddhist principles to motivate or develop leaders. The leaders of various organizations are therefore very important to know Buddhist principles and put into practice in order to jointly develop the country to be stable and sustainable.

Keywords: Buddhism, Development, The leader

บทนำ

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญที่จะทำให้กลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม ก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กรผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหาร และการบุคคล ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในทุกสังคมซึ่งประกอบด้วยสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา ย่อมต้องมีผู้นำ เพื่อช่วยกำหนดทิศทาง ช่วยสั่งการ ช่วยควบคุมระบบ และช่วยประสานให้คนทั้งหลายทำงานร่วมกัน เพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งามที่ได้วางไว้ร่วมกันนอกจากนี้ ปัญหาเกี่ยวกับผู้นำก็มักเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันเสมอ ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนั้นย่อมทำให้เกิดสภาพการณ์ของสภาวะผู้นำที่ไม่พึงประสงค์เกิดขึ้นในสังคม (มนตรี พืชรพลพิพัฒน์, 2540) หากผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมและจริยธรรม ย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำ ที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมและจริยธรรมของผู้นำ ย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อหลักการบริหารงานและภาพลักษณ์ขององค์กรให้เสื่อมลง และยอมนำมาซึ่งความล่มสลายขององค์กรในอนาคตเช่นกัน (เฟรด อี. พิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, 2531)

ในหลักธรรมพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของผู้นำ ดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคทั้งหลายว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติชั่วเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมดยกจะยกเชิญหากผู้ปกครองเป็นผู้ไร้ธรรม เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งวันแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ ผู้เขียนเล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ เพราะจะทำให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำได้อย่างถูกต้อง ดังต่อไปนี้

สถาบันพระพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม หรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก ดังคำกล่าวที่ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นระบบวัฒนธรรมที่ส่งเสริม และกำหนดจริยธรรม หรือศีลธรรมของบุคคล และชุมชน ซึ่งมีผลไปถึงการประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งยังเป็นสิ่งช่วยตรวจสอบควบคุม และเปลี่ยนแปลงความต้องการ แรงขับหรือความสนใจ ตลอดจนบังคับจิตใจ ความรู้สึก อารมณ์ของคน ด้วยการให้แบบแผนแห่งค่านิยมชั้นอุดมการณ์สุดยอด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการบังคับตัวเองหรือการควบคุมบังคับภายในอันได้แก่การที่เราต้องมีศีลสัตย์ (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2544) จะเห็นได้ว่าในสังคมไทยปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ต้องเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของไทย ก็ได้รับอิทธิพลมาจากหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งฝังอยู่ในความคิดในชีวิตจิตใจของคนไทยมาช้านาน สังเกตได้จากผลสะท้อนที่ปรากฏออกมาในด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ทัศนคติ พฤติกรรม นิสัยใจคอของคนไทย ตลอดถึงวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ก็เป็นผลจากพระพุทธศาสนาเช่นกัน ยิ่งในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุกลุ่ลมาไปทั่ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมจากอดีตถึงปัจจุบัน นับได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เรียกกันว่า อัสตงคตานุวัตร (Westernization) ตามกระแสโลกาภิวัตน์ (พระไพศาล วิสาโล, 2546)

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้ชาวพุทธเห็นห่างจากพระพุทธศาสนา ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร เพราะเหตุที่ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนานี้เอง จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในสังคมไทยมากมาย ดังที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งภายใต้ภาวะการณ์ที่เป็นเช่นนี้ การมีผู้นำที่ดี ที่ประพฤติตนตามหลักการของผู้นำในพระพุทธศาสนา จึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ (มนตรี พิรพลพิพัฒน์, 2540) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เชื่อและส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาตนเองฝึกฝนตนเองให้สมบูรณ์สูงสุด คือ ผู้นำ โดยใช้พระธรรมเป็นเครื่องมือฝึกฝน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ยืนยันความจริงดังกล่าว พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาใช้กับงานพัฒนาคนสู่ความเป็นผู้นำ ควรมีการนำหลักธรรมมาเป็นพื้นฐานทั้งในการกำหนดเป้าหมายและกำหนดแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าและเป็นเครื่องชี้นำวิถีทางการดำเนินชีวิตอันสันติสุข เน้นให้คนได้รู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้แนวทางการดำเนินการพัฒนาตามหลักธรรม จะต้องเริ่มจากการพิจารณาให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของชีวิตให้ถูกต้อง โดยเฉพาะที่เป็นปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายอย่างไม่มีปัญหา

พระสงฆ์กับการพัฒนาผู้นำ

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หากมองย้อนกลับไปในอดีตจะพบว่าชาวบ้านเมื่อประสบกับปัญหาหรือเกิดทุกข์ร้อนใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือจิต ก็จะไปหาพระสงฆ์เพื่อปรึกษาและระบายความทุกข์ ดูเหมือนว่าพระสงฆ์จะสามารถแก้ปัญหาความทุกข์ร้อนของพวกเขาได้ทุกอย่าง ฉะนั้นวัดและพระสงฆ์ในอดีต จึงมีบทบาทมาก

พระสงฆ์เป็นทั้งครูสอนหนังสือ สอนศีลธรรม สอนวิชาชีพ ให้กับลูกหลานของชาวบ้าน เป็นทั้งหมอรักษาชาวบ้านที่เจ็บไข้ไม่สบาย ชาวบ้านเมื่อมีใครเกิดล้มป่วย บรรดาญาติ ๆ ก็พาไปวัด เพื่อให้พระสงฆ์ช่วยเยียวยารักษา เป็นทั้งนักสังคมสงเคราะห์ ช่วยเหลือชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนต่าง ๆ เช่น คนชราและเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนเลี้ยงดูหรือคนที่ถูกไฟไหม้ น้ำท่วมเป็นต้น เป็นทั้งผู้พิพากษาตัดสินคดีและประนีประนอมความให้กับชาวบ้านที่เกิดกรณีพิพาทกัน เป็นทั้งจิตแพทย์ที่ช่วยแก้ไขปัญหเกี่ยวกับสุขภาพจิตให้กับชาวบ้าน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นเหมือนนักวิชาการเกษตรและพัฒนา ที่คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการปลูกพืช วิธีการเลี้ยงสัตว์และฝึกวิชาชีพต่าง ๆ ให้กับชาวบ้าน (พินิจ ลาภธนานันท์, 2529) พระสงฆ์เป็นตัวแทนของสถาบันพระศาสนาที่มีอยู่คู่กับสังคมไทยมาตลอด มีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคม และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญยิ่ง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะพบได้ว่าพระสงฆ์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้าน มีหน้าที่สำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยา กิจกรรมทางโลก จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นสถาบันที่ขาดไม่ได้ในวิถีชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในชนบท นอกจากจะเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจและเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนาแล้วยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึงเพื่อสร้างบูรณาการในชุมชน พระสงฆ์นับเป็นสถาบันที่ได้รับความเคารพ เป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชนบทที่ยากไร้และห่างไกลการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้นวัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เพียงเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่าย (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2539)

แต่บทบาทต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต นับวันจะลดลงไปจากสังคมไทย เพราะปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจากประเทศตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดจิตใจและการดำเนินชีวิตของคนไทย เป็นเหตุให้ชาวบ้านหลงใหลในวัตถุ โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญคุณโทษและผลเสียที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วนรวม นอกจากคนที่ถูกกระแสแห่งวัตถุนิยมเข้าครอบงำแล้วยังถูกระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายมาพร้อมกับอารยธรรมตะวันตกเข้าครอบงำอีกด้วย และการศึกษาแผนใหม่ของไทยก็ปรับไปตามระบบทุนนิยม พระสงฆ์กับชาวบ้านก็เริ่มห่างเหินออกจากกัน เพราะโรงเรียนเข้าสวมรับบทบาทให้การศึกษาแทนวัด ระบบทุนนิยมเข้าครอบงำวิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง จากแนวการผลิตเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยนไปสู่กลไกเพื่อการซื้อขาย ดังนั้นการแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ที่ชาวบ้านได้รับการอบรมจากวัดจึงเริ่มลดน้อยลงจนเกือบจะสิ้นสุดลงในปัจจุบัน เพราะสภาพสังคมไม่เอื้อให้พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นอดีต วัดกับบ้านจึงมีช่องว่างต่อกัน เป็นเหตุให้คุณค่าแท้ที่เติมไปด้วยความงดงามทางศีลธรรม และจริยธรรมของวัด ได้กลายกลายเป็นเพียงที่พึ่งทางพิธีกรรม และเป็นแหล่งมอมเมาชาวบ้านให้ยึดติดไสยศาสตร์เป็นการเข้าเติมชาวบ้านเข้าไปอีก แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างอนงอนันต์โดยเฉพาะการเผยแผ่อบรมศีลธรรมจริยธรรม (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540) และหลักพุทธธรรม ซึ่งหมายถึง การประมวลคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงประกาศและบัญญัติไว้เป็นที่ทราบกันว่าภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว ได้มีการรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเป็นระบบครบถ้วนอยู่ในรูปแบบที่เรียกกันว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นแหล่งสืบค้นคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า เป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญา ความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าว

ให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันสถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เป็นสถาบันที่มุ่งในการพัฒนาคน พัฒนาคน และพัฒนางาน โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่และพัฒนา เพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

หลักธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำ

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ตีเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรดีหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

1. จักรวรรดิวัตร

เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้ปกครองดำเนินกุศโลบายในทางการเมือง วัตถุประสงค์ของหลักจักรวรรดิวัตรนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวมโดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎรและจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร ดังข้อความที่ปรากฏในจกัถวัตรสูตร พระราชฤทธิสารกัษัตราธิราชผู้เป็นบุตรว่า “ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายในกำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จพราหมณ์และคหบดี ขวานิคมนและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์ จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้น ของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ทรัพย์แก่บุคคล เหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และโสรัจจะ (ความเสถียร) ผิดตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหา สมณพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษอะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้า ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤตีสั่งนั้น ให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ข้อความในพระสูตรนี้ พระราชฤทธิสารกล่าวถึงจักรวรรดิวัตรหรือจักรวรรดิธรรม 5 ประการ ได้แก่

1) **ธรรมาธิปไตย** คือ ถือธรรมเป็นใหญ่ ยึดถือความจริง ความถูกต้องดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกา ที่ชอบธรรม เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม และประพฤติ

2) **ธรรมิการักษา** คือ ให้ความคุ้มครองโดยธรรม คือ จัดอำนาจการรักษาค้ำครองป้องกันอย่างชอบธรรม แก่ชนทุกหมู่เหล่า คือ คนภายใน ข้าราชการฝ่ายทหาร ฝ่ายปกครอง ฝ่ายพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้า เกษตรกร ขวานิคมนชนบท ขนชายแดน พระสงฆ์ และบรรพชิตผู้ทรงศีล ตลอดจนสัตว์ทั้งหลาย

3) มา อธรรมการ คือ ห้ามกั้นการอาธรรม คือจัดการป้องกันแก้ไข มิให้กระทำการที่ไม่เป็นธรรม การเบียดเบียนข่มเหง ความคิดชั่วร้าย มิให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นใน สุจริตธรรมและนิยมธรรม จัดวางระบบที่กันคนร้าย ให้โอกาสคนดี

4) ธนานุปทาน คือ ปันทรัพย์ให้ผู้ยากไร้ มิให้มีคนยากไร้บนแผ่นดิน เช่น จัดให้ราษฎรมีทางหา เลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

5) ปริပ္พจนา คือ ไม่ขาดการสอบถามปัญหา แสวงหาปัญหาและความตึงเครียดที่ยิ่งขึ้นไป โดยมีที่ปรึกษาที่ทรงวิชาการ ทรงคุณธรรม หมั่นพบปะพระสงฆ์และนักปราชญ์ ไต่ถามปัญหา เพื่อหาความรู้ หาความ ตึงเครียด ความจริง และถกข้อปัญหาต่าง ๆ อยู่โดยสม่ำเสมอตามกาลอันสมควร เพื่อซักซ้อมตรวจสอบตนให้ เจริญก้าวหน้า และดำเนินการในทางที่ถูกต้องตึงเครียดและชอบธรรม เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง

อนึ่งในอรรถกถาท่านกล่าวว่าจักรวรรดิวัตร มี 10 ประการ และ 12 ประการ ดังข้อความที่ปรากฏใน อรรถกถาว่า “วัตรนั้นมี 12 ประการอย่างนี้ คือ

- 1) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ทหารที่เป็นชนภายใน
- 2) วัตรที่พึงปฏิบัติในพวกกษัตริย์
- 3) วัตรที่พึงปฏิบัติในกษัตริย์ประเทศราช
- 4) วัตรที่พึงปฏิบัติในพราหมณ์และคฤหบดี
- 5) วัตรที่พึงปฏิบัติในชาวนิคมนและชาวชนบท
- 6) วัตรที่พึงปฏิบัติในสมณพราหมณ์
- 7) วัตรที่พึงปฏิบัติในหมู่ฤคและเหล่าปักษา
- 8) วัตรที่พึงปฏิบัติในการห้ามการกระทำอันไม่เป็นธรรม
- 9) วัตรที่พึงปฏิบัติในการมอบทรัพย์ให้แก่ผู้ไม่มีทรัพย์สมบัติ
- 10) วัตรที่พึงปฏิบัติในการเข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้วถามปัญหา

แต่เมื่อถือเอาคฤหบดีและเหล่าปักษาชาติเป็นแผนกหนึ่งแล้วก็จะมี 12 ประการ พึงทราบว่ามี 12 อย่าง บัณฑิตผู้ถือเอาคำที่มีได้กล่าวไว้ในครั้งก่อน พึงทราบว่ามี 12 อย่าง โดยอาศัยการละรายละเอียดที่ไม่เป็น ธรรม และโลกที่ไม่สม่ำเสมอ เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. ทศพิธราชธรรม

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นคุณธรรมประจำจิตใจของพระราชาและผู้บริหารหรือผู้ปกครองรัฐหรือ ประเทศชาติ รวมถึงผู้นำผู้ปกครองทุกระดับชั้นในสังคม ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงทศพิธราชธรรมไว้ ดังข้อความ ในมหาหังสชาดกที่พระราชาตรัสแก่พญาหงส์ว่า “เราพิจารณา เห็นอนาคตอันยาวนานก็หาไม่ พญาหงส์ เรา ดำรงอยู่ในธรรม 10 ประการ จึงไม่สะดุ้งกลัวปรโลก คือ

1. ทาน
2. ศีล
3. การบริจาค
4. ความซื่อตรง
5. ความอ่อนโยน
6. ความเพียร
7. ความไม่โกรธ
8. ความไม่เบียดเบียน
9. ความอดทน

10. ความไม่คลาดธรรม” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อนึ่ง ในอรรถกถา กล่าวไว้ว่า ธรรมทั้ง 10 ประการ คือ ทศพิธราชธรรม 10 ประการคือ 1) ทาน เจตนาให้วัตถุ 10 ประการ มีข้าวและน้ำเป็นต้น 2) ศีล หมายถึง ศีล 5 ศีล 10 3) การบริจาค หมายถึง การบริจาคไทยธรรม 4) ความซื่อตรง ความเป็นคนตรง 5) ความอ่อนโยน หมายถึง ความเป็นคนอ่อนโยน 6) ความเพียร หมายถึง กรรมคือการรักษาอุโบสถ 7) ความไม่โกรธ หมายถึง ความมีเมตตาเป็นเบื้องต้น 8) ความไม่เบียดเบียน หมายถึง ความมีกรุณาเป็นเบื้องต้น 9) ความอดทน หมายถึง ความอดกลั้น 10) ความไม่คลาดจากธรรม หมายถึง ความไม่ขัดเคือง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. พรหมวิหารธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครอง ผู้บริหารที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ และยังเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมคือผู้ใหญ่อีกด้วย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสังคีติสูตรว่า วิหารธรรม 3 1) ทิพพิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทพ) 2) พรหมวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม) 3) อริยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในเมตตสูตร ดังข้อความที่ปรากฏว่า

“ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกข์แก่กันและกันเพราะความโกรธและเพราะความแค้น ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์จุฬามารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณกว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมดยุทธทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลางผู้แผ่เมตตาจะเย็น เดิน นั่ง หรือนอน ควรตั้งสติไว้ตลอดเวลาที่ยังไม่ว่างนักปราชญ์เรียกการอยู่ด้วยเมตตานี้ว่า พรหมวิหาร” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และในมหาโควินทสูตร ก็กล่าวถึงพรหมวิหาร 4 ไว้เช่นกัน ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“มหาโควินทพราหมณ์มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาจิตอันไพบุลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยกรุณาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยมุทิตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ 1 ... ทิศที่ 2 ... ทิศที่ 3 ... ทิศที่ 4 ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่”

4. ราชสังคหวัตถุธรรม

ราชสังคหวัตถุ คือ การทำนุบำรุงทวยราษฎรให้ประชาชาติดำรงอยู่ในเอกภาพและสามัคคีด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า ราชสังคหวัตถุ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเมตตาสสูตร ดังข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นกับฤๅษี ทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบูชาโยธย คือ สัสสมะระ บุริสมะระ สัมมาปาสะ วาชเปยยะ และนิรัคคะ เสด็จเที่ยวไป ยัญเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสียวที่ 16

แห่งเจโตวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว เหมือนแสงหมู่ดวงดาวไม่ถึงเสี้ยวที่ 16 แห่งแสงจันทร์ ฉะนั้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในอรรถกถาได้กล่าวอธิบายความหมายในตอนนี้อย่างนี้ว่า “ในคำเป็นต้นว่า สัสสมะระ (สัสสมะระ) บัณฑิต พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ได้ทราบว่า ในการแห่งพระราชผู้ทรงธรรม ครั้งโบราณ ได้มีสังคหวัตถุ 4 ประการ ที่พระราชทั้งหลายใช้สงเคราะห์โลก คือ 1) สัสสมะระ 2) ปุริสมะระ 3) สัมมาปาสะ 4) วาชเปยยะ บรรดาสังคหวัตถุ 4 ประการนั้น การถือเอาส่วนที่ 10 จากข้าวกล้าที่สำเร็จแล้ว ชื่อว่าสัสสมะระ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการบำรุงข้าวกล้า การเพิ่มให้อาหารและค่าจ้างพอใช้ไป 6 เดือน แก่ทหารใหญ่ทั้งหลาย ชื่อว่าปุริสมะระ อธิบายว่า เป็นผู้ฉลาดในการยึดเหนี่ยวน้ำใจคน การจดจำนวนจากมือของพวกคนจนแล้วเพิ่มให้ทรัพย์ประมาณ 1,000 หรือ 2,000 โดยไม่เก็บดอกเบี้ยยตลอด 3 ปี ชื่อว่าสัมมาปาสะ ก็การกระทำเช่นนั้นย่อมคล่องคนทั้งหลายไว้ได้โดยชอบ เหมือนผูกใจไว้ได้ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงเรียกว่าสัมมาปาสะ ส่วนการกล่าววาจาอ่อนหวานโดยนัยเป็นต้นว่า “พ่อ ลุง” ชื่อว่าวาชเปยยะ อธิบายว่า มีวาจาน่ารัก รัฐที่ผู้ปกครองสงเคราะห์ (ประชาชน) ด้วยสังคหวัตถุ 4 ประการอย่างนี้ เป็นรัฐที่เจริญ มั่งคั่ง มีข้าวและน้ำมาก ปลอดภัย ไม่มีโจรผู้ร้าย คนทั้งหลายรื่นเริง ให้ลูกพ่อนอนอยู่นอก ไม่ต้องปิดประตูบ้านอยู่ การทำอย่างนี้เรียกว่า นิรคคหิ (ไม่มีโจรผู้ร้าย) เพราะไม่มีการลงกลอนที่ประตูเรือน. นี่เป็นประเพณีโบราณ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

5. อคติ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมข้อนี้ นับว่าสำคัญสำหรับผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่จะต้องละเว้นอคติทั้ง 4 ให้ได้ เพราะเป็นทางประพฤติที่ผิด เป็นหายนธรรมในสังคมอย่างยิ่ง ความประพฤติผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียงมี 4 อย่าง ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังคาลกสูตรตอนหนึ่งว่า “อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ ปุณฺณ

1. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม
2. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม
3. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ทำบาปกรรม
4. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม

ส่วนอริยสาวก

1. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ
2. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
3. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ
4. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ 4 ประการนี้ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม	เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม	เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม	เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ	เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสำหรับผู้นำ ที่กล่าวมาข้างต้นมีวิธีการและกระบวนการในการปกครอง โดยมุ่งถึงการใช้อำนาจและการยอมรับอำนาจของผู้นำ หรือที่เรียกว่า พระเดชและพระคุณ พระเดชนั้นต้องใช้เพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริงของสังคมโดยรวม สร้างสรรค์ความสงบสุขและระบบเศรษฐกิจที่ดีของราษฎร และจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การอธิบายถึงวิธีการที่ใช้อำนาจทางการเมืองเพื่อราษฎร พระคุณนั้นควรมีอยู่ในจิตใจของผู้นำ เช่น ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ตามได้

บทสรุป

ในองค์กรหนึ่ง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของภาครัฐหรือเอกชน บุคคลสำคัญ ก็คือ “ผู้นำ” ความสำเร็จหรือความล้มเหลวจึงขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ ผู้นำในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมุ่งแสวงหาประโยชน์ของตนเป็นหลัก ใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่ โดยมองข้ามหลักคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นแบบแผนประเพณีอันดีงาม ผู้นำที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรม ไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่สามารถจะยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้อื่นได้ ซ้ำยังทำให้ผู้ตามนั้นเกิดความไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่เป็นที่น่าวางใจ จนกระทั่งไร้ภาวะผู้นำ

สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่งของประเทศไทย ควบคู่กันกับสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สามารถทดสอบและพิสูจน์ได้ตามแนวแห่งวิทยาศาสตร์ มีหลักในการบริหารการพัฒนา ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน มีหลักธรรมในการปกครองตนเอง ปกครองหมู่คณะ ปกครองประเทศชาติหรือสังคมส่วนรวม หรือแม้แต่หลักคุ้มครองโลก พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันที่สำคัญของชาติ คือ สถาบันพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยอมรับและได้รับความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน เป็นผู้นำทางศาสนามีอิทธิพลต่อการกระตุ้นหรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในสังคมต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปเผยแพร่และพัฒนา เพื่อให้ประชาชนเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน

ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผู้นำมีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ตีเตียนหรือชี้ผิดถูกที่ควรติหรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ พุทธธรรมมีค่าสำหรับวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติโดยเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาความสามารถของแต่ละบุคคล ที่จะนำมาพัฒนาตนเองให้เกิดความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิต เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ค้นพบทางเดินของชีวิตแล้วนำมาบอกกล่าวให้แก่บุคคลอื่นเท่านั้น ดังที่พระองค์ได้ตรัสว่า “ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก คือ ชี้ทางให้ ส่วนตัวการกระทำนั้น เป็นเรื่องที่ แต่ละคนต้องเพียรพยายามเอาเอง” ซึ่งผู้นำควรมีธรรมประจำใจ

เอกสารอ้างอิง

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2539). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.

_____. (2544). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สหยาบล้อการพิมพ์.

พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มนและทางออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

- พินิจ ลาภธนานันท์. (2529). *บทบาทพระสงฆ์ในงานพัฒนาชนบท*. สถาบันวิจัยสังคม: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฟรด อี. ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์. (2531). *ค้นหาความเป็นผู้นำ*. เรียบเรียงโดย ชูชัยสมิทธิไกร. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). *หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทพระคำเขียน สุวณฺโณ ในการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนตรี พีรพลพัฒน์. (2540). *จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาที่คณะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.